

ZALÁN VINCE: KALANDOZÁSOK

A sárkányeregető

KELECSÉNYI LÁSZLÓ

ZALÁN VINCE GYŰJTEMÉNYES KÖTETE LELETMENTÉS: NEM HAGYJA VESZNI, AMIT DIVATJAMÚLTNAK VÉL A HÁLÁTLAN UTÓKOR.

Egy filmkritikus feljegyzéseit hirdeti az alcím, de ez a könyv nemcsak jóval több, hanem egészen más, mint valamikor már nyomdafestéket látott írások összegereblyézése. Már az a tény, hogy a tudományos igényű dolgozatokat filmes életrajzi naplóval szegélyezi, gyanút kelt a hasonló köteteket laza mozdulattal félretoló széplelkekben. Kalandozás lenne? Tartsunk vele: miféle szellemi vidékekre csal magával?

Belekötnék az alcímbe: Zalán Vince soha nem volt filmkritikus a fogalom napilapi, de még folyóirati értelmében sem. Nem gyakorlatoztatta a tollát kötelező jelleggel ilyen-olyan bemutatókkal, szerencsénkre és az ő szerencséjére. Írt arról, amit szeretett, amit érdekesnek talált, amit fontosnak vélt a magyar és az egyetemes filmtörténet évtizedeiben. Filmkritikákból is lehet persze kötetet gyártani, csak hogy mi nek? Ennek a több mint 300 oldalas könyvnek a hátsó füléről egy boldognak tetsző, komoly férfiú mosolyog ránk. Szerintem bölcs a mosolya, mert látta és átélte azt a korszakot, amiért érdemes volt még vetítőtkben üldö- gélgni, sötétben vakoskodva jegyzetelni, elméleti tanulságokat levonni, megírni.

Tovább kötözködj – már a szerzővel együtt gondolkodva – kérdezhetjük, miért ezeket az írásait válogatta bele ebbe az életművét mustrázó nyomtatványba. Aki ismeri a munkásságát, tudja, össze lehetett volna rakni akár egy másikat. Ám készséggel elhisszük, mégiscsak ő ismeri legjobban a

dolgozatait, s ha ezt az irodalmi asztalt terítette meg nekünk, ne csak gusztáljuk, falatozzunk is a választékból. *Kalandozások* – ez talán a magyarázat, nem is talán, hanem egészen biztosan. Olyan felfedezőutakra hív, amely ösvényeket általában elhanyagoltak a mindig is divatok után menetelő, magukat mégis felfedezőnek vélő esztéták. Mindjárt az elején, a kötet első harmadában a magyar film képíró mesterei sorakoznak Makk Károllyal kezdve, Huszárikkal, Fehér Györggyel, Bódyval folytatva a sort, a sejtetésnél többet elárulva arról, szerinte mi köti össze ezeket a többségükben félreismert és ugyanúgy félre interpretált magyar rendezőket. Makk visszatérő alakja Zalán munkásságának, kismonográfiát írt róla egykoron, most titkot fejt, ha nem is nagyot, de fontosat. Az életművész rendező álcájában bujdosló rendező modernista trilógiája (*Megszállottak*, *Elveszett paradicsom*, *Az utolsó előtti ember*) a hazai új hullám, filmművészetünk megújulásának előfutára, amit kevesen tudnak. Az első darab robbantó hatását még csak-csak elismerik, de rögtön félre is értik. Nem csupán gazdasági újítók ezek a férfiak – a szocializmus korának értelmiségi válsághősei, akiket a rég halott, rég feledett Sarkadi Imre (a trilógia második darabjában) írt meg máig világitó érvényességgel. A korszerű filmyelvet kereső és birtokló Makknak a hatvanas évek közepére elvették a kedvét a folytatástól. Az ő pályája nem tört meg, vagy nem

úgy tört meg, mint Zalán többi alanyáé. Huszárik, Tóth János, Fehér és Bódy, csak surranó-pályákon tudtak versenyben maradni, stúdiókkal, elfogadó szervezetekkel, közönségbefolyásoló ítésekkel küszködve. Van életművük, még hozzá nem is akármilyen, de mennyivel termékenyebbek lehettek volna, ha csak saját démonaikkal kellett volna gyürkőzniük.

A magyarok után az európai (e jelzőt kétszer aláhúzva) film kiválasztottjai sorakoznak. Itt sem valami kontinens trend diktál. A „reménykeresők” számára fontos alkotók, élükön Federico Fellinivel jönnek, szinte kézen fogva, mint egy nagy fináléban, s közben Nino Rota halhatatlan, agyonjátszott zenéje szól – semmi Star Wars-muzsika. Vidékiek vagyunk – szól a szerző üzenete, ha úgy vesszük, mi európaiak valamiképp mind azok vagyunk. Bár becsúszik a mintába Nicholas Ray és a *Johnny Guitar*, de hát a Hollywooddal szemben végül is marginalizálódó rendező is ezt a vidékiséget hozta a vászonra, nem véletlenül rajongott érte André Bazin útmutatásával a nouvelle vague-os ifjak francia serege. Lindsay Anderson és Steven Soderbergh szintén a kinn és benn is egeret fogni akaró macskához hasonlatos. Fassbinderrel és Wendersszel pedig végre magunkhoz, Kelet-Európához közelítünk, nem szólva Angelopulosz Jancsó-hatást mutató palackpostáiról.

A terített asztal desszertjei megint a magyarok, egyetlen szóval a nem-játékfilmes mezőny háttérbeszorult jelesei. Dokumentaristák és animációsok sorakoznak, s ekkor látjuk pontosan, milyen gazdag is a honi filmpaletta. Sára Sándor, Gyarmathy Livia, Reisenbüchler, Jankovics magasodnak fölénk – kapkodjuk a pillantásunkat munkáik magaslati pontjairól, az alkotói felemelkedés „kilencedik emeletéről”.

A kötet zárójelei okozzák a legnagyobb meglepetést. Bár igazán nem kellene álmélnoknunk, hogy Zalán Vince a személyesség bizalmosságával avat be a filmművészetet kötött hosszú viszonyába. Első ifjúságában, valamikor még a hetvenes években, a fekete borítós *Filmkultúrba* írt egy érzékletes portrét, az e kötetből hiányzó, új trendek számára poros Bo Widerbergről – *A sárkányeregető* címen. Ez a rang őt is megilleti.

GONDOLAT KIADÓ, 2020

